

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет

Кафедра адміністративного права та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА
з дисципліни: «Актуальні питання адміністративного права та процесу»
на тему: «Державний контроль за міжнародними передачами товарів
військового призначення»

Студентка групи: ПРм – 14

Ляпандра Руслана Володимирівна

Керівник: д.ю.н., проф.

Кравчук Мар'яна Юріївна

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS ____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КАТЕГОРІЇ «ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ», ЙОГО ВИЗНАЧАЛЬНІ ОЗНАКИ	5
1.1. Підходи до термінології «державний контроль», його сутність та зміст.....	5
1.2. Характерні особливості державного контролю.....	7
1.3. Принципи здійснення державного контролю	10
РОЗДІЛ 2. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗА МІЖНАРОДНИМИ ПЕРЕДАЧАМИ ВІЙСЬКОВИХ ТОВАРІВ.....	14
2.1. Основоположні засади імпорту товарів військового призначення	14
2.2. Державно-правовий контроль експорту та імпорту товарів військового характеру в Україні	17
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ПЕРЕДАЧІ ВІЙСЬКОВИХ ТОВАРІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	22
3.1. Загальна характеристика перешкод та перспективи їх усунення під час міжнародної передачі засобів військового призначення у період дії військового стану.....	22
ВИСНОВКИ.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	28

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність теми державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення зумовлена необхідністю забезпечення національної безпеки та запобігання поширенню зброї масового знищення. В умовах нестабільної геополітичної ситуації, зростання міжнародного тероризму та збройних конфліктів, ефективний контроль за експортом та імпортом військової продукції стає критично важливим для збереження миру та стабільності.

Такий контроль дозволяє уникнути потрапляння зброї до рук недержавних акторів, терористичних організацій та країн, що порушують міжнародні санкції. Крім того, він сприяє дотриманню міжнародних зобов'язань України у сфері нерозповсюдження зброї та зміцненню її позицій на міжнародній арені.

Визначальними особливостями з'ясування принципів механізму міжнародної передачі військових товарів, приділяли увагу багато різноманітних науковців, дослідників, вчених, професорів, аналітиків і фахівців у сфері права, політології, митного контролю, міжнародних відносин, зокрема: В.Р. Негіна, О.М. Марченко, І.І. Долуда, Т.М. Артюх, Ю.Г. Рубан, В.Л. Гура, Д.О. Хом'яков, С.В. Грачов, О.В. Шамара, І.Є. Анохін, В.В. Давидовський, І.О. Базиліук, Н.В. Попельнюк, Д.О. Хом'яков, М.В. Пономаренко, В.І. Антипов, В.М. Бегма, С.В. Проскуркін та інші.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, пов'язані із здійсненням державно-правового забезпечення процесу міжнародної передачі товарів військового аспекту.

Предметом дослідження є державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення.

Метою дослідження слід зазначити аналіз та з'ясування характерних засад функціонування та розвитку державного контролю у сфері імпорту та експорту товарів військового характеру.

Для досягнення мети дослідження доцільно визначити наступні **завдання**:

- З'ясувати підходи до термінології «державний контроль», його сутність та зміст;
- Виділити характерні особливості державного контролю;
- Окреслити принципи здійснення державного контролю;
- Дослідити основоположні засади імпорту товарів військового призначення;
- Охарактеризувати державно-правовий контроль експорту та імпорту товарів військового характеру в Україні;
- Виокремити загальну характеристику перешкод та перспективи їх усунення під час міжнародної передачі засобів військового призначення у період дії військового стану.

Методами дослідження, що були використані під час виконання роботи можна назвати такі:

- Системно-структурний, що полягає у проведенні типологізації принципів реалізації державного контролю, а також основних засад імпорту військових товарів;
- Функціональний, тобто, з'ясування функціонального призначення державного контролю за міжнародною передачею товарів військового аспекту, як принципу дотримання законності і справедливості здійснення митного регулювання;
- Логіко-юридичний, який означає окреслення нормативно-правової регламентації зазначеної теми у законодавстві української держави;
- Аналіз та синтез, а саме, вивчення точок зору, думок тих чи інших науковців і спеціалістів у юридичній площині стосовно даної проблематики, та на їх основі вироблення власних висновків і рекомендацій;
- Спостереження, зокрема за сучасними тенденціями міжнародної передачі військових товарів, особливо, у період російсько-української війни.

Структура роботи. Курсова робота містить 30 сторінок, яка складається із титульної сторінки, змісту, вступу, трьох розділів та шістьох підрозділів, висновків і списку використаних джерел у кількості 23 пунктів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КАТЕГОРІЇ «ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ», ЙОГО ВИЗНАЧАЛЬНІ ОЗНАКИ

1.1. Підходи до термінології «державний контроль», його сутність та зміст

Здебільшого науковці визначають державний контроль як особливу функцію, яку виконує держава через свої органи. Ця функція полягає в тому, щоб отримувати та аналізувати інформацію про те, що відбувається в суспільстві, виявляти порушення законів та інших правил, а також вимагати усунення цих порушень. Мета державного контролю – захистити права та свободи громадян, підтримувати порядок, встановлений Конституцією, і забезпечувати дотримання законності [21, с. 101].

Державний контроль, як стабільна та незмінна складова системи публічного управління, виступає не просто механізмом перевірки, а потужним інструментом, що забезпечує ефективність функціонування всієї державної машини. Це підтверджується тим, що дієвий державний контроль є невід'ємною умовою сильної влади, ключовим важелем підвищення результативності державного управління на всіх рівнях. Його функціональна результативність безпосередньо впливає на якість публічної політики держави в різних сферах суспільного життя.

Методологічним орієнтиром державного контролю має бути не лише формальне дотримання нормативних актів, а й створення гармонійних відносин між людьми в усіх ланках державного управління. Кінцевою метою контролю є розвиток професіоналізму управлінців та раціональне використання всіх наявних ресурсів суспільства. Такий підхід дозволяє розглядати державний контроль як інструмент забезпечення ефективності влади, оскільки результативність державних рішень безпосередньо залежить від ефективності їх виконання, що забезпечується контролем.

Без постійно діючого та ефективного контролю навіть найкращі закони та державні рішення ризикують залишитися лише деклараціями. Отже, для забезпечення високої якості функціонування системи публічного управління, державний контроль повинен здійснювати всеосяжний та конкретний нагляд за процесами прийняття та реалізації державно-управлінських рішень, що сприяють сталому розвитку суспільства [9, с. 119-120].

Контрольно-наглядова діяльність розглядається як з точки зору державного управління, так і з позицій юридичної науки. У першому випадку це функція управління, стадія управлінського циклу, зворотний зв'язок в управлінні, а в другому – засіб забезпечення законності виконавчої влади. Функція державного контролю в управлінні полягає в аналізі фактичного стану галузі, порівнянні з вимогами, виявленні відхилень та їх причин, оцінці діяльності.

Деякі вчені вважають, що контроль – це функція управління, яка взаємодіє з іншими функціями, тому контрольну діяльність можна розглядати як самостійну функцію державного управління.

Інші науковці пропонують надати контрольній діяльності вищий статус, наприклад, зробити її самостійною галуззю влади, оскільки в Україні контрольна влада конституційно не закріплена, а органи, що здійснюють контроль, розпорошені між різними гілками влади. Тому пропонується законодавчо оформити контрольну владу в Україні [6, с. 93].

Державний нагляд (контроль) є важливим інструментом забезпечення законності та порядку в сфері господарської діяльності. Це система заходів, що здійснюються уповноваженими державними органами, такими як центральні органи виконавчої влади, їхні територіальні підрозділи, державні колегіальні органи, органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування. Ці заходи проводяться в рамках законодавчо визначених повноважень і спрямовані на виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства з боку суб'єктів господарювання. Основна мета державного нагляду (контролю) полягає в захисті інтересів суспільства, що включає

гарантування належної якості продукції, робіт та послуг, а також забезпечення прийняттого рівня безпеки для населення та навколишнього середовища [19].

До прийняття цього закону правове регулювання перевірок, що здійснювалися контролюючими органами, було надмірно складним і складалося з великої кількості розрізнених нормативних актів різної юридичної сили. Ця надмірна кількість, а також відсутність єдиного тлумачення ключових понять і принципів, суттєво ускладнювали ефективну роботу органів виконавчої влади при здійсненні контрольних функцій.

Проте, слід зазначити, що чинне законодавство України не містить чітких визначень термінів "державний контроль" та "державний нагляд". Законодавці не проводять чіткого розмежування між цими поняттями, що призводить до їхнього змішування в нормативних актах нижчого рівня. Також, наукові дослідження не дають однозначної відповіді щодо того, чи є ці терміни синонімами.

У результаті, на сьогодні відсутній єдиний підхід до розуміння відмінностей між контрольними та наглядовими функціями в системі органів державної влади та місцевого самоврядування за такими критеріями, як предмет, суб'єкти та об'єкти. Для вирішення цієї проблеми необхідно чітко розмежувати ці поняття на законодавчому рівні [8, с. 55].

1.2. Характерні особливості державного контролю

Контроль у державному управлінні – це не просто перевірка на відповідність закону, це глибокий аналіз, який оцінює, наскільки фактичні дії відповідають запланованій моделі, встановленій правовими нормами. Він включає в себе оцінку того, як виконуються правила, і аналіз отриманих результатів, щоб визначити, чи досягнуті поставлені цілі.

Основна відмінність між контролем та наглядом полягає в їхніх цілях та методах. Контроль спрямований на виявлення та усунення відхилень у роботі підконтрольного об'єкта, щоб забезпечити законність, ефективність та

доцільність його діяльності. Нагляд же зосереджується на виявленні порушень обов'язкових вимог і застосуванні примусових заходів, таких як попередження або покарання, для забезпечення законності.

Результати контролю – це не лише виявлення недоліків, але й їх виправлення, оцінка ефективності роботи та забезпечення сталого розвитку. Крім того, контроль передбачає інформування правоохоронних органів про серйозні порушення. Тобто, контроль має як позитивні, так і негативні аспекти. Позитивний аспект полягає в тому, що контроль допомагає покращити роботу підконтрольного об'єкта. Негативний аспект полягає в тому, що контроль може призвести до покарання, якщо виявлено порушення закону.

Суб'єктами державного контролю можуть бути не лише органи виконавчої влади, але й інші органи та організації, яким держава надала відповідні повноваження [3, с. 105-106].

Державний контроль має чітко визначений правовий характер, що відображається в законодавстві держави. У законодавчих актах закріплюються соціальне призначення, цілі та гарантії здійснення державного контролю, визначаються його суб'єкти та об'єкти, а також встановлюються процесуальні форми його здійснення. Саме це відрізняє державний контроль від недержавного, оскільки державний контроль є обов'язковим, тоді як недержавний контроль, по суті, залежить від державного.

Якщо державний контроль ефективно виконує свою функцію, забезпечуючи відповідність правовим критеріям, встановленим для органів державної влади, то недержавний контроль втрачає свою актуальність. Він може виступати лише як попереджувальний індикатор. Однак, коли державний контроль не спрацьовує, недержавний контроль набуває особливого значення.

У такому випадку недержавний контроль спрямований на забезпечення законності та прозорості функціонування державного механізму, а також на розвиток демократичної держави. Здійснення недержавного контролю можна розглядати як моральний, а не правовий обов'язок громадян [12, с. 123].

Результати перевірок та рішення, що приймаються недержавними контролюючими органами, як правило, не мають обов'язкової юридичної сили. Вони скоріше слугують індикатором або інформаційним повідомленням, яке потребує відповідних дій з боку уповноважених державних органів. Фактично, вони виступають як сигнали тривоги, що вказують на можливі порушення або недоліки, які потребують уваги з боку держави [15, с. 47]. На відміну від недержавного контролю, результати державного контролю оформлюються в офіційних документах, де детально описуються контрольні дії, фактичні обставини та юридичні наслідки. На основі цих результатів орган державного контролю видає обов'язкове для виконання рішення [13, с. 46].

Недержавні контролюючі органи діють в обмежених рамках, їхня основна мета – запобігати злочинам та співпрацювати з державними органами для виправлення недоліків. Вони фокусуються на попередженні, а не на прямому реагуванні на порушення. На відміну від них, державні контролюючі органи мають ширші повноваження і повинні реагувати на будь-які незаконні дії з боку влади. Щоб ефективно запобігати порушенням, їм потрібен повний доступ до інформації та можливість діяти без обмежень.

Державний контроль використовує як переконання, так і примус, але завжди спирається на силу держави. Його рішення підкріплюються юридичними механізмами, такими як дисциплінарна відповідальність. Недержавний контроль, навпаки, базується на громадській свідомості та думці, які формуються через оцінку дій держави та її посадових осіб. Він використовує силу громадського тиску та морального засудження, щоб впливати на поведінку влади.

Державні контролюючі органи створюються державою для захисту її інтересів та забезпечення законності. Вони є частиною державного апарату і діють відповідно до встановлених процедур. Недержавний контроль, навпаки, може виникати незалежно від держави, іноді навіть всупереч її волі. Він проявляється у формі незалежних громадських організацій, масових рухів та

неурядових засобів масової інформації, які відстоюють інтереси суспільства та контролюють дії влади [12, с. 124].

1.3. Принципи здійснення державного контролю

Ключовою метою діяльності суб'єктів, наділених контрольно-наглядовими повноваженнями, є забезпечення дотримання законодавства України органами державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами. Для ефективного виконання цієї мети необхідно, щоб вони самі дотримувалися певних правил, вимог та процедур у процесі здійснення контрольно-наглядової діяльності, що відображаються у відповідних принципах. Ці принципи повинні бути науково обґрунтованими, нормативно закріпленими та мати практичне спрямування, а не лише теоретичне значення.

Принципи є однією з умов ефективності контрольної діяльності та належного виконання її завдань. Принцип визначається як основа, початок, керівна ідея або основне правило поведінки, а також як основне, вихідне положення наукової системи, теорії, основний закон науки, особливість, покладена в основу створення або здійснення чогось, переконання, норма, правило, яким керується людина в житті. Принципи права, або норми-принципи, закріплюються у законодавстві у вигляді вимог, правил чи обов'язків суб'єктів права.

У теорії права принципи поділяються на соціально-правові, що відображають систему цінностей суспільства, та спеціально-правові, що відображають основні засади формування й дії права як соціального феномена. Останні, залежно від сфери дії, поділяються на загальноправові, міжгалузеві, галузеві принципи та принципи інститутів права [10, с. 120].

У сфері державного управління та адміністративного права принципи контролю розглядаються як основоположні організаційні та правові норми, що визначають структуру та процес здійснення контролю, спрямовані на досягнення

його ефективності. Контроль, як важливий інструмент державного управління, базується на загальних принципах, що характеризують державне управління в цілому.

Дослідники в галузі адміністративного права пропонують різноманітні класифікації принципів контролю, виділяючи такі ключові аспекти, як універсальність, систематичність, безсторонність, реальність, дієвість, оперативність, результативність, гласність, законність, системність, прозорість, об'єктивність, ефективність. Ці принципи у своїй сукупності створюють міцну основу для ефективного та справедливого державного контролю, що сприяє належному функціонуванню державного апарату та захисту інтересів суспільства [1, с. 241].

Велика кількість принципів контролю включає законність, коректність, централізм, плановість, спеціалізація, професіоналізм, науковість, зрозумілість, відповідність, реальність, об'єктивність, повнота, комплексність, суттєвість, корисність, неупередженість, доброзичливість, універсальність, систематичність, дієвість, оперативність, результативність, гласність, офіційність, принцип взаємодії, командний принцип, принцип раціонального розподілу контрольних повноважень, принцип концентрації, принцип допомоги підконтрольній структурі, принципи відповідальності та принцип раптовості [11, с. 66].

Принципи державного контролю відіграють ключову роль, виступаючи як основні напрямки, що відображають інтереси суспільства та слугують загальним орієнтиром у процесі здійснення державного контролю. Згідно з Лімською Декларацією керівних принципів контролю, контроль визнається обов'язковим елементом управління, спрямованим на виявлення відхилень від встановлених стандартів та порушень законності, ефективності та економії використання ресурсів.

Принцип законності має на меті захист прав учасників управлінських відносин шляхом забезпечення дотримання норм законодавства контролюючим органом. Цей принцип закріплений у Конституції України та є взаємопов'язаним

з усіма іншими принципами контролю, що підкреслює його фундаментальне значення для забезпечення правового порядку в процесі державного контролю.

Важливо, щоб контролюючі органи поважали права та законні інтереси підконтрольних осіб, уникаючи приниження їхньої честі та гідності. Чітка вертикаль та підпорядкованість контролюючих органів є необхідними для забезпечення субординації. Планова організація діяльності гарантує послідовність та системність у роботі. Контроль за окремими напрямками вимагає фахової спеціалізації, а висока фахова підготовка контролерів є запорукою професіоналізму. Інформація, отримана в результаті контролю, має бути зрозумілою та не потребувати додаткових пояснень, а використання сучасної техніки та наукових досягнень забезпечує науковість процесу. Динаміка контролю та професіоналізм дій контролерів характеризують реальність контролю.

Об'єктивність вимагає надання достовірної інформації, а принцип повноти передбачає, що зібрана інформація має бути повною та об'єктивною. Комплексність передбачає проведення всебічних перевірок, що охоплюють усі аспекти діяльності. Інформація повинна бути суттєвою та корисною для прийняття рішень, а ефект від її використання має перевищувати витрати на її отримання. Неупередженість досягається шляхом залучення до контролю незацікавлених осіб.

Доброзичливість передбачає коректне ведення контрольних дій, а універсальність означає, що контроль має охоплювати всі сфери державного, господарського та соціально-культурного будівництва. Систематичність вимагає постійного проведення контролю за визначеною схемою. Швидкість проведення контрольних дій та усунення причин правопорушень забезпечують дієвість, оперативність та результативність контролю. Інформація про результати контролю має бути доведена до відома зацікавлених осіб та органів, а коло контролюючих органів та їх повноваження мають бути закріплені в нормативних актах. Раціональний розподіл контрольних повноважень дозволяє уникнути дублювання в діяльності контролюючих органів.

Швидке завершення контрольних дій забезпечує принцип концентрації, а допомога підконтрольній структурі сприяє подоланню виявлених недоліків. Відповідальність контролюючого органу перед державою і підконтрольною структурою гарантує об'єктивність контролю. Раптовість є важливим принципом, оскільки попереднє інформування про перевірку може знизити її ефективність. Незалежність контролюючих органів забезпечує об'єктивність їх висновків.

Принципи державного контролю можуть бути як загальними, так і спеціальними. Комплексність та взаємозалежність є ключовими аспектами застосування цих принципів [13, с. 121-122].

Висновки до першого розділу

Отже, державний контроль, як категорія, є багатогранним явищем, що охоплює широкий спектр теоретичних аспектів. Його визначальні ознаки формуються на основі принципів, закріплених у законодавстві та наукових дослідженнях. Державний контроль виступає не лише як інструмент забезпечення законності та правопорядку, але й як механізм, що сприяє ефективному функціонуванню державного управління.

Він відображає систему цінностей суспільства, забезпечуючи дотримання прав і свобод громадян, а також ефективне використання державних ресурсів. Важливими аспектами є його законність, об'єктивність, прозорість та ефективність, що забезпечують довіру суспільства до державних інституцій. Державний контроль, як важлива складова державного управління, є необхідним елементом для забезпечення стабільності та розвитку суспільства.

РОЗДІЛ 2. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗА МІЖНАРОДНИМИ ПЕРЕДАЧАМИ ВІЙСЬКОВИХ ТОВАРІВ

2.1. Основоположні засади імпорту товарів військового призначення

Основою Світової організації торгівлі (СОТ) є прагнення до недискримінаційної торгівлі, що передбачає взаємне надання режиму найбільшого сприяння (РНС) та національного режиму для іноземних товарів і послуг. Режим найбільшого сприяння вимагає, щоб будь-яка перевага, надана одній країні, автоматично поширювалася на всі інші країни-члени СОТ. Національний режим передбачає, що імпортні та вітчизняні товари повинні розглядатися на рівних умовах. Також важлива передбачуваність і прозорість торговельного режиму, які досягаються через регулярний моніторинг торговельної політики країн-членів та обов'язкове інформування про всі торговельні заходи, що вводяться.

Ключовими принципами багатосторонньої системи СОТ є недискримінація і транспарентність. Недискримінація забезпечує рівні умови для конкуренції товарів і послуг незалежно від їхнього походження, запобігаючи дискримінації як між окремими країнами, так і між національними й іноземними товарами, послугами та компаніями. Цей принцип реалізується через режим найбільшого сприяння та національний режим, які є фундаментальними для забезпечення чесної та відкритої міжнародної торгівлі.

Транспарентність забезпечує прозорість системи регулювання зовнішньої торгівлі, роблячи інформацію про заходи регулювання доступною, зрозумілою та однозначною. Це означає, що всі торговельні закони, правила та процедури повинні бути публічно доступними, щоб усі зацікавлені сторони могли розуміти їх і дотримуватися. Прозорість сприяє передбачуваності торговельного середовища, зменшує невизначеність і сприяє розвитку міжнародної торгівлі [14].

Щоб отримати дозвіл на імпорт товарів військового та подвійного призначення, суб'єкт господарювання має пройти через ряд обов'язкових етапів, які забезпечують контроль за міжнародними передачами таких товарів. Перш за все, необхідно зареєструватися в Державній службі експортного контролю України (Держекспортконтроль) як суб'єкт, що має право здійснювати міжнародні передачі відповідних товарів. Якщо реєстрація відсутня, слід подати заяву на попередню експертизу та реєстрацію, після чого суб'єкт реєструється за конкретними товарами або їх групами, що дозволяє йому легально здійснювати їх імпорт.

Після реєстрації необхідно подати заяву на отримання дозволу на імпорт товарів до Держекспортконтролю. На етапі подання заяви копії зовнішньоекономічного договору, договору комісії або доручення не вимагаються, але вони повинні бути надані разом зі звітами про використання дозволів, що забезпечує прозорість та контроль за використанням імпортованих товарів.

Для прискорення процесу подання документів, суб'єкт господарювання може надіслати необхідні документи електронною поштою у формі електронних документів з кваліфікованим електронним підписом керівника суб'єкта. Це дозволяє скоротити час обробки документів та спростити процедуру отримання дозволу.

У разі позитивного рішення, дозвіл видається заявнику та передається до єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» після отримання Держекспортконтролем підтвердження оплати адміністративного збору. Оригінал сертифіката кінцевого споживача є обов'язковим для подання до Держекспортконтролю. Для отримання разового дозволу сертифікат подається разом із заявою, а у випадку подання електронної копії – під час отримання дозволу, що гарантує контроль за кінцевим використанням імпортованих товарів [23, с. 99-100].

Адміністративна процедура експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення повинна базуватися на принципах верховенства права,

рівності перед законом, обґрунтованості, безсторонності, добросовісності, пропорційності, відкритості, своєчасності, ефективності, презумпції правомірності дій, офіційності, гарантування права на участь в адміністративному провадженні та гарантування ефективних засобів правового захисту [16].

Ця процедура повинна бути закріплена у спеціальному нормативно-правовому акті високого рівня, такому як нова редакція Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» або новий проєкт Закону України «Про експорт, імпорт товарів військового та подвійного призначення», особливо в умовах підвищеного прагнення українського народу до справедливості та необхідності публічного контролю за цією сферою [23, с. 100].

Для забезпечення стійкого розвитку вітчизняного оборонно-промислового комплексу та зміцнення національної безпеки України, необхідно на законодавчому рівні чітко визначити та впровадити комплекс заходів, спрямованих на захист внутрішнього ринку та стимулювання національного виробництва.

Особливу увагу слід приділити розробці механізмів пільгового кредитування підприємств оборонно-промислового комплексу, які виконують державні замовлення, реалізують зовнішньоекономічні контракти та працюють над створенням імпортозаміщуючої продукції. Важливим інструментом стимулювання може стати цільове рефінансування Національним банком України заходів з енергозбереження, імпортозаміщення та експорту готової продукції національного виробника.

На державному рівні необхідно визначити довгострокові науково-матеріально-технічні потреби Збройних Сил України та інших військових формувань, а також номенклатуру та обсяги продукції військового, цивільного та подвійного призначення для задоволення пріоритетних державних потреб.

Законодавство має передбачати механізми стимулювання, правового та соціального захисту працівників оборонно-промислового комплексу,

підвищення мотивації молодих спеціалістів, а також економічні механізми, спрямовані на максимально ефективне використання бюджетних коштів та коштів державних підприємств для придбання виробів та послуг національного походження, з дотриманням норм і правил СОТ [20, с. 17].

2.2. Державно-правовий контроль експорту та імпорту товарів військового характеру в Україні

В умовах повномасштабного вторгнення росії забезпечення національної безпеки України потребує переосмислення підходів до регулювання експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення. Ця сфера відіграє критичну роль у зміцненні обороноздатності країни, підтримці боєздатності Збройних сил України, а також у розвитку вітчизняного оборонно-промислового комплексу. Неефективне або недостатньо продумане регулювання цього процесу може призвести до серйозних наслідків, таких як дефіцит важливих ресурсів, порушення оборонних ланцюгів постачання, послаблення стратегічних партнерських зв'язків і навіть ризики потрапляння критичних технологій у руки противника.

З огляду на це, публічне адміністрування в сфері експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення має бути максимально ефективним, гнучким і адаптивним до сучасних викликів, з урахуванням міжнародного досвіду та дотриманням принципів національної безпеки. Необхідним є вдосконалення правового регулювання, оптимізація процедур ліцензування, контроль за експортом критичних технологій та встановлення прозорих механізмів звітності. Водночас слід забезпечити баланс між спрощенням процедур для оперативного постачання необхідної продукції та дотриманням заходів контролю, що запобігають незаконному або небажаному розповсюдженню таких товарів.

Українська правова система, яка належить до романо-германської правової сім'ї, функціонує на основі чітких правових принципів, що визначають

діяльність органів державної влади. Це стосується і регулювання експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення. Відповідне законодавство містить низку спеціальних принципів, які мають забезпечувати ефективність контролю в цій сфері, проте їх зміст і сутність потребують більш глибокого розкриття, деталізації та адаптації до сучасних умов.

З огляду на зміну геополітичної ситуації та посилення загроз, зокрема з боку росії, необхідно посилити відповідальність за порушення правил експорту та імпорту, удосконалити механізми міжвідомчої координації та забезпечити інтеграцію України в міжнародні системи контролю за товарами військового та подвійного призначення. Це дозволить не лише мінімізувати ризики для національної безпеки, але й сприятиме поглибленню співпраці з міжнародними партнерами, зокрема в контексті інтеграції України до НАТО та Європейського Союзу.

Крім того, важливим аспектом є створення дієвої системи моніторингу та оцінки ефективності чинних механізмів регулювання, що дозволить своєчасно виявляти прогалини в законодавстві та оперативно реагувати на нові виклики. Це потребує залучення до розробки та впровадження регуляторних заходів фахівців у сфері безпеки, економіки, права, а також представників громадянського суспільства та бізнесу [7, с. 64].

У контексті аналізу сфери державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення, яскравим прикладом нормативно-правового акта є Постанова Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003 року № 1807, яка затверджує "Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення" [18].

Цей документ, спираючись на Закон України "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання" [17], детально регламентує процедуру контролю за такими передачами. Зокрема, він визначає, що передача товарів може здійснюватися лише за наявності відповідного дозволу або висновку Державної служби

експортного контролю України (Держекспортконтролю), виданого суб'єкту міжнародних передач або іноземному суб'єкту господарської діяльності [18].

Важливо зазначити, що Кабінет Міністрів України також затверджує списки товарів, які підлягають державному експортному контролю. Ці списки, складені за відповідними групами товарів центральним органом виконавчої влади, що відповідає за державну політику у сфері експортного контролю, формуються за участю інших зацікавлених центральних органів виконавчої влади, а також можуть включати представників підприємств, наукових установ, організацій та їх об'єднань.

Таким чином, видання нормативно-правових актів у сфері експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення в Україні є правотворчою діяльністю органів виконавчої влади, які на основі Закону від 20 лютого 2003 року № 549-IV та інших законодавчих актів уточнюють та деталізують норми права, встановлюючи адміністративні процедури для їх подальшого застосування.

Окрім нормативних актів, важливу роль відіграють індивідуальні акти, які є поширеним інструментом реалізації адміністративних повноважень органів публічної адміністрації. Ці акти, видані з метою врегулювання конкретних життєвих ситуацій, встановлюють, змінюють або припиняють конкретні правовідносини, відрізняючись від нормативних актів тим, що вони адресовані конкретним суб'єктам управлінських відносин і їхня дія припиняється після одноразового застосування.

У сфері експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення, основними індивідуальними актами є дозволи та висновки Держекспортконтролю, які надають право на здійснення відповідної міжнародної передачі. Наявність такого дозволу або висновку є підставою для передачі імпортеру (кінцевому споживачеві) необхідної технічної документації для налагодження, експлуатації та використання виробу за призначенням.

Отже, видання індивідуальних актів є однією з ключових форм адміністративної діяльності Держекспортконтролю, що здійснюється шляхом видачі дозволів та висновків на право здійснення міжнародних передач.

Контроль, як функція публічного адміністрування, спрямований на своєчасне виявлення та усунення факторів, що перешкоджають ефективному здійсненню публічного адміністрування. У сфері експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення, Держекспортконтроль має право проводити розслідування порушень законодавства, включаючи перевірки доставки товарів кінцевим споживачам та відповідності їх використання заявленим цілям.

Таким чином, контроль у цій сфері є способом перевірки відповідності доставки та використання товарів отриманим дозволам та висновкам Держекспортконтролю.

Важливим інструментом публічного адміністрування також є адміністративні санкції, які застосовуються для усунення причин та наслідків протиправних дій. Посадові особи Держекспортконтролю зобов'язані вживати заходів для встановлення фактів порушень та застосовувати відповідні санкції [5, с. 91-92].

Наприклад, Верховний Суд підтвердив правомірність накладення штрафу на суб'єкта міжнародних передач, який приховав важливі відомості при отриманні дозволу. Також, у 2020 році Держекспортконтроль наклав штраф у розмірі 100% вартості товару (132 млн грн) на суб'єкта, який намагався неправомірно отримати дозвіл. Верховний Суд підтвердив правомірність цього рішення [4].

Висновки до другого розділу

Державне регулювання міжнародних передач військових товарів в Україні є складним та багатограним процесом, що включає в себе широкий спектр заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки та дотримання

міжнародних зобов'язань. Ключовими елементами цього процесу є законодавче регулювання, яке встановлює чіткі правила та процедури для здійснення таких передач, а також діяльність Державної служби експортного контролю України, яка відповідає за видачу дозволів та контроль за їх дотриманням.

Важливим аспектом є також міжнародне співробітництво та обмін інформацією з іншими державами та міжнародними організаціями, що дозволяє ефективно запобігати незаконному обігу зброї та військових технологій.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ПЕРЕДАЧІ ВІЙСЬКОВИХ ТОВАРІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

3.1. Загальна характеристика перешкод та перспективи їх усунення під час міжнародної передачі засобів військового призначення у період дії військового стану

Багато держав стикаються з проблемою неефективного виконання бюджету та контролю, особливо у сфері закупівель, обробки рахунків-фактур та авторизації платежів. Ці труднощі часто спричинені інституційною інерцією, а не технічними чи інфраструктурними обмеженнями. Попри наявність необхідних ресурсів та інфраструктури, прогрес у сфері контролю витрат гальмується через використання паперового документообігу та необхідність численних ручних підписів, що створює можливості для зловживань.

Для зниження ризиків нецільового використання коштів і корупції урядам слід зміцнювати систему закупівель. Зокрема, у військовій сфері важливо знайти баланс між швидкістю постачання та заходами протидії корупції. Це можна досягти через розробку чітких правил екстрених закупівель, що діють у воєнний час, забезпечення централізованого контролю за великими закупівлями та встановлення стандартних цін на критично важливе обладнання.

Важливим є ретроспективний контроль, зокрема публікація даних про всі екстрені закупівлі на офіційних веб-ресурсах. Відкритість інформації щодо військових закупівель сприятиме зменшенню корупційних ризиків та полегшенню аудиту. Для кожної такої закупівлі необхідно публікувати ключову інформацію, зокрема обґрунтування неконкурсних процедур, умови контрактів та дані про постачальників.

Контроль за виконанням зобов'язань є критичним для уникнення фінансових порушень. Найкраще це реалізувати через автоматизовані системи управління фінансами. У разі їхньої недостатньої функціональності слід запроваджувати альтернативні централізовані механізми реєстрації зобов'язань

і платежів. Особливу увагу варто приділяти контролю закупівель у військовій і медичній сферах, які часто є вразливими до фінансових зловживань.

Позабюджетні фонди, створені для реагування на військову агресію, мають підпорядковуватися суворому контролю. Доцільним є створення єдиного фонду з міжнародним наглядом, централізований фінансовий контроль з боку Міністерства фінансів та оприлюднення детальних фінансових звітів.

Зміцнення процесу авторизації платежів має включати перевірку інформації про фактичне постачання товарів і послуг. Особливо важливою є верифікація постачань військової та медичної продукції за участю експертів. У разі відсутності належних підтверджуючих документів платежі не повинні здійснюватися.

Комплексне вдосконалення механізмів контролю, прозорість закупівель та зміцнення фінансової дисципліни дозволять підвищити ефективність витрачання бюджетних коштів і знизити корупційні ризики [22, с. 183-185].

Імпорт зброї та військових товарів в Україну під час війни — це складний багаторівневий процес, що поєднує в собі питання національної безпеки, міжнародних зобов'язань та оперативної необхідності. До початку повномасштабного вторгнення Україна демонструвала високий рівень відповідальності у сфері нерозповсюдження зброї масового знищення та експортного контролю, що було забезпечено ефективною роботою національної системи експортного контролю, зокрема Державної служби експортного контролю. Основоположним правовим актом, що регулює імпорт зброї в Україну, є Закон України "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання", який визначає основні принципи та процедури контролю за міжнародними передачами таких товарів.

Високий рівень довіри міжнародної спільноти до України, сформований завдяки її відповідальному підходу до експортного контролю, відіграв вирішальну роль у забезпеченні широкої військової допомоги після початку повномасштабного вторгнення. Коаліція "Рамштайн", що об'єднує країни ЄС,

НАТО та інші держави, стала ключовим механізмом координації цієї допомоги, сприяючи розвитку оборонних можливостей України як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

В умовах воєнного стану правове регулювання імпорту зброї та товарів військового призначення в Україну було суттєво лібералізовано з метою прискорення та спрощення процедур. Зокрема, постанова Уряду від 14 лютого 2023 року дозволила імпорт безпілотних літальних апаратів та комплектуючих до них без необхідності отримання дозволу Державної служби експортного контролю. Однак імпорт летальної зброї, такої як артилерійські системи, танки та інші види важкого озброєння, залишається під контролем, хоча процедури його імпорту були спрощені.

Такий збалансований підхід дозволив Україні отримати значну військову допомогу від країн західної демократичної спільноти, що сприяє зміцненню її обороноздатності та забезпеченню національної безпеки в умовах збройної агресії [2, с. 87].

Висновки до третього розділу

Таким чином, міжнародна передача військових товарів під час війни є надзвичайно складним процесом, що вимагає ретельного правового регулювання та ефективного управління. Ключовою проблемою є забезпечення балансу між необхідністю швидкого постачання критично важливого обладнання та зброї для оборони країни та дотриманням міжнародних норм і стандартів, щоб запобігти потраплянню цих товарів до небажаних рук.

Одним із головних викликів є боротьба з корупцією та нецільовим використанням коштів, особливо в умовах воєнного стану, коли контроль може бути ослаблений. Важливо також забезпечити прозорість та підзвітність у процесі закупівель та передачі військових товарів, щоб запобігти зловживанням. Для подолання цих проблем необхідно вдосконалювати законодавство, посилювати контроль за використанням коштів, залучати міжнародних

партнерів для надання допомоги та експертизи, а також використовувати сучасні технології для забезпечення прозорості та ефективності процесу передачі військових товарів.

ВИСНОВКИ

Отже, з огляду на проведений нами аналіз можна констатувати, що:

✓ Були виділені теоретичні основи категорії «державний контроль», його визначальні ознаки, у тому числі:

- Державний контроль, як стабільна та незмінна складова системи публічного управління, виступає не просто механізмом перевірки, а потужним інструментом, що забезпечує ефективність функціонування всієї державної машини. Це підтверджується тим, що дієвий державний контроль є невід'ємною умовою сильної влади, ключовим важелем підвищення результативності державного управління на всіх рівнях. Його функціональна результативність безпосередньо впливає на якість публічної політики держави в різних сферах суспільного життя;

- Результатами контролю, шляхом подолання виявлених відхилень у діяльності підконтрольного об'єкта, стають: усунення (коригування) виявлених недоліків, оцінка ефективності діяльності підконтрольних об'єктів, забезпечення збереження та сталого розвитку досягнутих результатів, а також вжиття дієвих заходів щодо своєчасного інформування відповідних правоохоронних органів про порушення підконтрольним об'єктом адміністративного та кримінального законодавства;

- Державний контроль має чітко визначений правовий характер, що відображається в законодавстві держави. У законодавчих актах закріплюються соціальне призначення, цілі та гарантії здійснення державного контролю, визначаються його суб'єкти та об'єкти, а також встановлюються процесуальні форми його здійснення.

✓ Продемонстрували окремі аспекти здійснення державного регулювання за міжнародними передачами військових товарів, а саме:

- Для отримання дозволу на імпорт товарів військового та подвійного призначення, суб'єкт господарювання повинен пройти кілька етапів. Насамперед, необхідно бути зареєстрованим у Держекспортконтролі як суб'єкт,

що здійснює міжнародні передачі відповідних товарів. У разі відсутності реєстрації, слід подати заяву на попередню експертизу та реєстрацію, після чого суб'єкт реєструється за конкретними товарами або їх групами;

- Далі, необхідно подати заяву на отримання дозволу на імпорт товарів до Держекспортконтролю. Копії зовнішньоекономічного договору, договору комісії або доручення не вимагаються на етапі подання заяви, але вони подаються разом зі звітами про використання дозволів;

- Адміністративна процедура експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення повинна базуватися на принципах верховенства права, рівності перед законом, обґрунтованості, безсторонності, добросовісності, пропорційності, відкритості, своєчасності, ефективності, презумпції правомірності дій, офіційності, гарантування права на участь в адміністративному провадженні та гарантування ефективних засобів правового захисту;

- У сфері експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення, основними індивідуальними актами є дозволи та висновки Держекспортконтролю, які надають право на здійснення відповідної міжнародної передачі. Наявність такого дозволу або висновку є підставою для передачі імпортеру (кінцевому споживачеві) необхідної технічної документації для налагодження, експлуатації та використання виробу за призначенням.

✓ З'ясували проблеми та шляхи їх подолання у контексті міжнародної передачі військових товарів під час війни, зокрема:

- Для зниження ризиків нецільового використання коштів і корупції урядам слід зміцнювати систему закупівель. Зокрема, у військовій сфері важливо знайти баланс між швидкістю постачання та заходами протидії корупції. Це можна досягти через розробку чітких правил екстрених закупівель, що діють у воєнний час, забезпечення централізованого контролю за великими закупівлями та встановлення стандартних цін на критично важливе обладнання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України (загальна частина) : навч посіб.. О. І. Остапенко, М. В. Ковалів, С. С. Єсімов та ін. Львів : СПОЛОМ, 2021. Вид. 2-е. 616 с.
2. Бородін І. Л., Шишка Р. Б., Мельник О. О. Правові аспекти імпорту зброї, товарів військового та подвійного призначення в Україну в умовах повномасштабного Російського вторгнення. Правова позиція. 2023. № 4 (41). С. 84-87.
3. Буханевич О. М., Івановська А. М. До питання про правову природу публічного контролю. Київський часопис права. 2021. № 3. С. 103-109.
4. Верховний Суд підтвердив правомірність санкцій Держекспортконтролю / Державна служба експортного контролю України. 2022. URL: <https://www.dsecu.gov.ua/ua/verhovnij-sud-pidтверdiv-pravomirnist-sankcij-derzeksporkontrolu> (дата звернення: 21.03.2025).
5. Долуда І. І. Інструменти публічного адміністрування експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення в Україні. Юридичний бюлетень. 2023. № 28. С. 88-93.
6. Камалов Є. В. Управлінська та поліцейська діяльність органів виконавчої влади в сфері забезпечення суспільної безпеки. Dictum factum. 2023. № 1 (13). С. 86-97.
7. Коваль Н., Калімбет А., Кочеров М., Коротун О., Мельник Р., Мірошніченко Б., Чемодурова А. принципи правового регулювання експорту та імпорту товарів військового призначення та подвійного призначення в Україні. Правові новели. 2023. № 19. С. 64-70.
8. Ковтун Ю. Є. Оптимізація взаємовідносин органів державної влади та органів місцевого самоврядування в процесі децентралізації: дис. ... наук. ст. докт. філос: спец. 281. Одеса, 2022. 232 с.

9. Конспект лекцій з дисципліни «Адаптація національного законодавства до вимог сталого розвитку» (для здобувачів третього (докторського) рівня вищої освіти денної та заочної (дистанційної) форм навчання спеціальності 081 «Право»). СНУ ім. В. Даля, уклад. О. В. Шаповалова. Електронні текстові дані. Київ : СНУ ім. В. Даля, 2023. 125 с.

10. Корецький Ю. О. Механізми державного регулювання екологічної безпеки в надзвичайних ситуаціях. Публічне управління та місцеве самоврядування. 2020. № 1. С. 44-51.

11. Наумик А., Липовська Н. Побудова ефективної структури державного управління. Вісник ЛТЕУ. Економічні науки. 2021. № 65. С. 66-67.

12. Нестеренко К. О., Камінський П. Д. Контроль як основна функція органів публічної адміністрації України. Нове українське право. 2021. № 6. С. 120-125.

13. Орленко В. Удосконалення системи державного контролю в Україні. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2022. № 2 (62). С. 119-123.

14. Принципи міжнародної торгівельної системи. Конспект лекцій. URL: <https://moodle.znu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=588509> (дата звернення: 21.03.2025).

15. Припутень Д. С. Громадський контроль за діяльністю Національної поліції України. Правова позиція. 2020. № 2 (27). С. 42 – 47.

16. Про адміністративну процедуру: Закон України від 2023 року, № 15, ст.50.

17. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання: Закон України від 2003 року, № 23, ст.148.

18. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.11.2003 року № 1807.

19. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 2007 року, № 29, ст.389.

20. Рижих В. М., Богуцький П. П. Організаційно-правові засади реалізації державної політики у сфері оборонно-промислового комплексу. Наука і оборона. 2020. № 4. С. 12-19.

21. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.

22. Хвостенко Д. О. Ефективні механізми контролю за використанням міжнародної військової допомоги. Молодий вчений. 2022. № 109 (9). С. 182-187.

23. Doluda I. Адміністративна процедура при здійсненні експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення в Україні. Administrative law and process. 2022. № 4 (39). С. 91-105.